

Kur'ân Açısından Bereket Kavramının Değerlendirilmesi

Yrd. Doç. Dr. Hikmet KOÇYİĞİT*

Atıf / ©- Koçyiğit, H. (2012). Kur'ân Açısından Bereket Kavramının Değerlendirilmesi, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12 (1), 147-170.

Özet- Bereket kavramı bütün toplumlarda görülen bir vakıdır. Ancak teknolojik gelişmelere paralel biçimde bu inanç zayıflamıştır. Kur'ân, bereket düşüncesiyle insanları Allah'a iman etmeye, helal kazanmaya ve ortak değerleri korumaya teşvik etmiştir. Kur'ân'a göre iman, istiğfar, infak, şükür, zekât ve sadakalar bereketi artıran faktörlerdir. Allah, Kur'ân, peygamberler ve Kâbe ise bizzat bereket kaynaklarıdır.

Anahtar sözcükler- Kur'ân, bereket, mübarek, artma, toplum.

Giriş

Bilebildiğimiz kadarıyla Kur'ân'da bereket konusu ile ilgili Türkçe ve Arapça olmak üzere yüksek lisans ve doktora düzeyinde bazı çalışmalar yapılmıştır.¹ Bununla beraber biz bu makalemizde malumu ilam cinsinden bir çalışma yapmayıp bereket kavramının Kur'ân çerçevesinde sosyal ve psikolojik tezahürlerini ele almaya çalışacağız.

Tarih boyunca insanlar, ürünlerinin fazla olması için çeşitli ayin, şölen ve kurban gibi etkinlikler düzenlemişlerdir. Bu noktadan hareketle çok tanrılı (politeist) inanca sahip toplumlarda Bereket Tanrısı/Tanrıçası da hiyerarşide yerini almıştır. Özellikle eski kavimlerde bereketle ilgili etkinliklerin çok sık yer bulması, o kavimlerin ağırlıklı olarak tarıma dayalı ekonomilerinden, dolayısıyla da tabiata aşırı biçimde bağımlı olmalarından kaynak-

* Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, e-posta: hikmet_0216@hotmail.com

¹ Bkz. Aliyev, Rovshan, *Kur'ân'da Bereket Kavramı*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Ün. Sosyal Bil. Enstitüsü, İstanbul 2008; Türkmen, Mutlu, *Kur'ân-ı Kerim ve Kitab-ı Mukaddeste 'Brk' 'Sbh' ve 'Kds' Köklerinin Semantik İncelemesi*, Ankara Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2007; Cedi, Nasır b. Abdurrahman b. Muhammed, *et-Teberrük Envauhu ve Ahkâmuhu*, Mektebetu'r-Rüşd, Riyad 1411(Yayınlanmamış Doktora Tezi).

lanmıştır denebilir. Fakat insanlar verimi artıracak teknolojiyi geliştirdikçe bereket inancından da uzaklaşmaya başlamışlardır. Bilhassa tarımda gübrenin yaygın kullanımı bunda etkili olmuştur. Esasen ürünlerin bereketli olması için tarımda gübrenin kullanılması çok eski tarihlere kadar uzanmaktadır. Uzmanların belirttiğine göre insanoğlu zaman içerisinde belli toprakların sürekli ekilmeleri halinde memnuniyet verici ürünler elde etmede başarısız olduğunu öğrenmiştir. Muhtemelen verimliliği yeniden elde etmek için toprağa hayvan ve bitki gübrelerini ekleme uygulamasına gitmiştir. Fakat bu gübrelemenin tam olarak nasıl ve ne zaman başladığı bilinmemektedir.² Ancak gübrenin tarımda kullanılmasına rağmen bereket inancı ilahî bağlantısından tamamen kopmamıştır. Çünkü bazı iddialara göre tarım basit bir toprağı sürme tekniğı değildir. Yaşama doğrudan ilgisi olan ve tohumda, ekili tarlada, yağmurda, bitki ruhlarında var olan yaşamın çoğalmasını sağlayan tarım, her şeyden önce bir ritüeldir. Eskiden de böyleydi, bugünün tarım toplumlarında da ve Avrupa'nın en gelişmiş bölgelerinde de böyledir.³ Fakat yine de bir takım teknolojik ilerlemelerin toplumdaki bereket inancını zayıflattığı ve bu durumun Müslüman toplumlara da sirayet ettiği göze çarpmaktadır.

Aslında toplumlar ne kadar tarımdan sanayiye doğru evrilseler de tarım hiçbir zaman önemini kaybetmemektedir. Çünkü insanın temel ihtiyacı olan beslenme, tarıma yani suya, toprağa ve bitkiye bağlıdır. Su, toprak, güneş ve bitki dörtlüsü birbiriyle iç içe olduğu ölçüde bereket te kendini o kadar çok hissettirmektedir. Öte yandan önceki nesillerin kültür birikimi olan bugünkü medeniyetin temellerinde tarımın bariz izleri vardır. Zira tarım ile birlikte toplumlar gelişmiş, uygarlıklar ortaya çıkmış, çok büyük ve ünlü dinsel yapılar inşa edilmiştir. Antik dünyanın yedi harikasına şöyle bir bakarsak tümünün tarımdan kaynaklanan eserler olduğu ortaya çıkar. Piramitlerin, Çin Seddi'nin, Babil'in Asma Bahçeleri'nin yapımında binlerce işçi veya köle çalışmıştır. Tarımdan elde edilen yiyecekler olmasaydı bunların hiçbirinin yapılması mümkün olmazdı. Yapılan kazılarda çalışanların gıdaları ile ilgili bilgiler elde edildikçe tarımın önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır.⁴ Bu yüzden eski dönemlerde ekonomik yaşamın her alanını kuşatan tarım, bereket törenlerinin en çok yapıldığı birim olmuştur.

---

² Tisdale, Samuel-Nelson, Werner, *Soil Fertility and Fertilizers*, Macmillan Publishing, New York 1975, s.5.

³ Eliade, Mircea, *Dinler Tarihine Giriş*, (çev: Lale Arslan), Kabalcı Yayınevi, 1. bsk. İstanbul 2003, s. 324.

⁴ Yavuz, Tahir S., "Tarım Önemlidir", <http://www.hayvancilikhaber.com>.Erişim Tarihi, 05.11.2011.

Bereket inancı gelecek kaygısıyla da bağlantılıdır. Zira insan tabiatında geleceğe yönelik başta biyolojik ihtiyaçlarını gidermek üzere tüm hayatını idame ettirecek bir güven- ceye sahip olma eğilimi vardır. Bu yönüyle bereket inancı Allah'la irtibatlandırıldığında insan hayatına manevî anlamda bir istikrar ve güven duygusu getirmektedir. Bu meyanda bazı müfessirler bereketin ruhsal bir yönünün olduğunu da belirtmişlerdir.

Özellikle eski dönemlerde çoğalma cinsiyet üzerinden düşünüldüğü ve nüfus aynı zamanda iş gücü olarak telakki edildiğinden olsa gerek, bereket kadınla ilişkilendirilmiş ve Bereket Tanrıçasının üreme organları ön plana çıkarılarak tasvir edilmiştir. Nitekim bir görüşe göre Gravettianlar, taştan ya da mamutun fildişi gibi uzun dişlerinden küçük kadın heykelleri yontar, ya da bunları balçıkla külü yoğurarak elde ettikleri bir çamurdan yapar- lardı. Arkeologlar bunlara Venüs tasvirleri (Venüsler) adını vermişlerdir, fakat bu tasvirler genellikle çok çirkin şeylerdir; çoğunun yüzü yoktur, fakat cinsel özellikleri daima ısrarla belirtilmiştir. Bunlar muhakkak ki av hayvanlarının sayısını artırmak amacıyla bir çeşit verimlilik ayinlerinde kullanıldılar. Zamiatnin bunların üreme sürecini taklit eden ve böylece sihir yolu ile üremeye yol açan kukla oyunlarından kullanılmış olabileceğini söylüyor.⁵

1. Bereket'in Anlamı ve Kur'ân'da Kullanımı

Bereket kelimesi sözlükte "artma, fazlalık, tebrik etmek yani insana ya da başka bir şeye ziyadelik için dua etmek" anlamlarına gelmektedir.⁶ Diğer bir ifadeyle bereket kelimesi, ziyadelik, fazlalık, nema, bolluk, uğur, mutluluk, hayır, rahmet, vb. anlamlarında- dır. Türkçe'de de kelime ilahî kaynaklı bolluğun, nimetin ve hayrın çokluğunu ve devamlı olmasını ifade etmektedir. Bu devamlılık hayrın, rahmetin bir yere *çökmesi* sûretiyle sabit- lenmesi, devamlı olması manasınadır. Dolayısıyla kök anlamından hareketle bereket, ilâhî nimetin, hayrın, saadetin, rahmetin kullara *çökmesi* sûretiyle sabit, devamlı hale gelmesi olarak anlaşılmalıdır.⁷ Bereketi diğer artma ve çoğalmalardan ayırt eden en önemli özellik istikrar ve sürekliliktir. Çünkü "bereket" kelimesinde bir istikrar, devamiyet, süreklilik, çokluk

⁵ Childe, Gordon, *Tarihte Neler Oldu*, (çev: Mete Tuncay- Alaeddin Şenel), Alan Yayıncılık, İstanbul ts., s.50.

⁶ Ferahidî, Ebû Abdîrrahman Halil b. Ahmed, *Kitabu'l-Ayn*, ts.,V,368;İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Dâru'l- Meârif, ts., I,265.

⁷ Türkmen, *Kur'ân-ı Kerim ve Kitab-ı Mukaddeste 'Brk' 'Sbh' ve 'Kds' Köklerinin Semantik İncelemesi*, s.193.

ve bolluk anlamları vardır.⁸ Yapılan müstakil çalışmalarda ulaşılan sonuçlara göre Kur'an'da "brk" kökünden türemiş kelimeler 8 tane isim, 7 tane fiil, 15 tane değişik formlarda olmak üzere 32 yerde kullanılmaktadır.⁹ Yapılan bir araştırmaya göre ise Kur'an'da bereketle yakın anlamlı olarak *hayır, rahmet, saadet, kuds, rızık, feyiz, ziyade, beka, devam, fazl, riba/irba, kesret, zekât, se'a, ni'met, bast, hasene/ihsan, afv, serra, mudâefe, rağed, derr, imdad, yümn*, kelimeleri¹⁰ tespit edilmiştir.

Bereket kavramı Allah'la ilişkilendirildiğinden dolayı kazancın meşru ve helal yönüne de işaret etmektedir. Dolayısıyla bereket inancı insanda temiz ve helal rızka yönlendirici bir işlevi yerine getirir ve diğer artış ifadelerinden farklılık arz eder. Öte yandan Hz. Peygamber'den nakledilen bazı hadislerde ekmek ile gökyüzü ve yeryüzünün bereketi arasındaki organik bağa değinilmekte ve bu yüzden bir ekmek kııntısının değerlendirilmesinin bağışlanmaya sebep olacağı vurgulanmaktadır. Tabaranî'nin (ö. 360/970) zayıf bir senedle Abdullah İbn Ümmi Haram'dan naklettiği hadise göre Hz. Peygamber: "Ekmeğe hürmet ediniz Çünkü Allah onu semanın bereketlerinden indirmiş, yeryüzünün bereketlerini ona amade kılmıştır. Kim sofradan düşen bir kııntıyı yerse bağışlanır" buyurmuştur.¹¹ Bu hadisi şeriften, bereket inancının insanda nimetlere karşı saygı ve bilinç hali oluşturacağını ve bereket inancının israfa karşı alternatif bir tutum olacağını çıkarabiliriz.

2. Kur'an'a Göre Bereketi Artıran Faktörler

Kur'an özellikle temiz, erdemli bir hayat tarzını insanlara benimsetmek için bereket inancını bir motivasyon ögesi olarak takdim etmektedir. Peygamberler de kavimlerini Allah'a iman etmeye çağırırken daha çok bereketin yağmur, ekin ve neslin çoğalması gibi maddi öğelerine vurgu yapmaktadırlar. Çünkü insanların rızkı özellikle yağmur vasıtasıyla sağlanmaktadır.¹² Bereket adeta Allah'a kulluk edenler için dünyada verilen peşin bir ödül olmaktadır. Bu bağlamda Kur'an'a göre, Allah'a iman (7/A'raf,96), infak etme (34/Sebe,39), Allah'ın emirlerine uyma (5/Maide,66), istiğfar etme (11/Hûd,52;71/Nûh,10-12), şükür

---

⁸ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, I,265; Tusî, Ebû Cafer Muhammed b. Tusî, *et-Tıbyân fi Tefsiri'l-Kur'an*, Mektebetu'l-Emin, Necef 1957, II,536; Aliyev, Rovshan, *Kur'an'da Bereket Kavramı*, s. 3.

⁹ Türkmen, *Kur'an-ı Kerim ve Kitab-ı Mukaddeste 'Brk' 'Sbh' ve 'Kds' Köklerinin Semantik İncelemesi*, s. 192.

¹⁰ Aliyev, *Kur'an'da Bereket Kavramı*, s. 7-25.

¹¹ Suyûfî, Celâlüddin, *ed-Durru'l-Mensûr fi't-Tefsir bil-Me'sûr*, Kahire 2003, VI,485.

¹² Huvvarî, Hud b. Muhakkem, *Tefsiru Kitâbillahil-Aziz*, Dâru'l -Arabi'l-İslâmî, Beyrut 1990,II,231.

(14/İbrahim,7) gibi hususlar bereketin ve diğer ziyadelğin sebeplerindedir. Şimdi bunlara değinelim.

2.1. İman

Kur'an, insanın hayatı algılama biçimini iman küfür çizgisinde değerlendirmekte ve iman etmenin getireceği olumlu sonuçları bazen bereket kavramıyla ilişkilendirmektedir. Esasen bu şekilde bir bereketin hâsıl olacağını düşünmek de ancak ona inanmakla olabilir. Kur'an imanla bereket arasında doğrudan bir ilişkinin olduğunu şöyle dile getirmektedir: "O (peygamberlerin gönderildiği) ülkelerin halkı inansalar ve (günahtan) sakınsalardı, elbette onların üstüne gökten ve yerden nice bereket kapıları açardık, fakat yalanladılar, biz de ettikleri yüzünden onları yakalayiverdik" (7/A'raf,96). Bir görüşe göre burada bereketle "yağmur ve bitkiler" kastedilmiştir. Bereketlerin onların üzerine açılmasının anlamı ise kapalı kapıların açılmasıyla işin kolaylaşması gibi bereketlerin de onlara kolaylaştırılmasıdır. Bu manadan olmak üzere Araplar da bir okuyucunun bir şeyi okurken karşılaştığı güçlüğü ona telkin etmek sûretiyle işini kolaylaştırmaktadırlar.¹³ Katade'ye (ö. 118/735) göre, indirilene iman edip Allah'ın haram kıldıklarından sakınsalardı sema onlara bereketini yeryüzü de bitkilerini verirdi.¹⁴ Bir başka yoruma göre ise eğer peygamberlerine vahyolunan iman edip, başlarına gelen sıkıntı ve rahatlaktan ders alsalar, inkâr ve günahtan sakınsalardı yahut peygamberlerin diliyle uyarıldıkları şeylerden çekinip işledikleri günahlarda ısrar etmeselerdi, her hayrı onlara genişletir ve onlara bir kısmının gökten bir kısmının da yerden dokunduğu her sıkıntıyı kolaylaştırırdık. Burada kastedilenin yağmur ve bitkiler olduğu söylenmiş, "fetehta" kelimesi çokluk ifade etsin diye şeddeli biçimde "fettehta" diye okunmuştur.¹⁵ Bu ayette geçen "berekât" kelimesini müfessirlerin genel itibarıyla yağmur ve ekin¹⁶ olarak yorumlaması yine tarımı gündeme getirmektedir. Bu durumun Kur'an'ın nazil olduğu dönemde dünya halklarının çoğunlukla tarım toplumları olmasıyla sıkı bir ilişkisi vardır. Ancak tarım sadece sanayi öncesi toplumları alakadar eden bir olay değildir. Günümüz sanayi toplumlarında da zirai ilerleme, genel ekonomik gelişmeye çeşitli şekilde

¹³ Zemaşerî, Ebül-Kâsım Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakâiku Ğevamidi't-Tenzil ve Uyûni'l-Ekâvil fi Vucuhi't-Tenzil*, Riyad 1998, II,479.

¹⁴ Suyûti, *ed-Durru'l-Mensûr*, VI,485.

¹⁵ Ebussuud, Muhammed İmadî, *İrşâdu Akli's-Selim*, Daru İhyai't-Turâsil-Arabî, Beyrut ts., III,253.

¹⁶ Beyzâvî Abdullah b. Ömer b. Muhammed, *Envâru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*, Dersaadet, İstanbul ts.,I,351; İbn Cüzeyy, Ebül-Kâsım Muhammed b. Ahmed, *et-Teshil li Ulûmi't-Tenzil*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. bsk., Beyrut 1415/1995, I,310.

katkılar sağlamaktadır. Bu katkılar; ziraat dışında artan oranda çalışan nüfusa yiyecek ve iplik sağlamak; ihracat için ürünler üretip böylece ithal sanayi ve tüketici eşyalar için gerekli olan yabancı döviz kazanmak; tüketici ürünleri ve ekonominin diğer kesimlerinden elde edilen mevcut hizmetler için bir pazar ortamı sağlamak; zirai ürün işlemleriyle işgal eden sanayiler için ham madde tedarik etmek; sanayi yatırımlarına ve iş teşebbüslerine sermaye üretmek; artan miktardaki insan gücünü diğer iş ve mesleklere yönlendirmek¹⁷ şeklinde sıralanabilir. Öte yandan yağmur tatlı suların kaynağı olmak hasebiyle toplumlar için önemi koruya gelmiştir. Bu açıdan yağmuru sadece tarım açısından değil çok daha kapsamlı düşünmek gerekir. Ayrıca Seyyid Kutub'un (1906–1967) da işaret ettiği gibi, bu bereketler insan zihninin alamayacağı rızık ve gıdaların yanı sıra gizli olan her fezyi kapsadığı için bunları sınırlandırmak mümkün değildir.¹⁸

Kur'ân, Ehli Kitab'ın son ilahî kitaba iman etmesi için de bereket inancına atıfta bulunarak onları motive etmektedir: “Eğer onlar Tevrat'ı, İncil'i ve Rablerinden onlara indirileni (Kur'ân'ı) doğru dürüst uygulasalardı, şüphesiz hem üstlerinden, hem de ayaklarının altından yerlerdi (yeraltı ve yerüstü servetlerinden istifade ederek refah içinde yaşarlardı). Onlardan aşırılığa kaçmayan (iktisatlı, mutedil) bir zümre vardır; fakat çoğunun yaptıkları ne kötüdür!” (5/Maide,66).Tevrat'ı ve İncili ikame etmek demek Hz Muhammed'e ve onun getirdiğine iman etmektir. Çünkü onlar (Ehli kitap) kitaplarında bununla emrolunmuşlardır.¹⁹ Bu kitapların gereğini yerine getirmek salah ve ıslah sebeplerindedir.²⁰ O halde bereket salah ve ıslahın bir neticesi olmaktadır. Kadim müfessirlerin bereket olayını son kertede “*rızıkın her şekilde genişletilmesi*” şeklinde yorumlamaları²¹ bereketin zaman içerisinde farklı sahalarda da kendisini göstereceğini işaretler. Buna göre âyette dünya nimetlerinin de ilk bakışta çevrede görünenlerle sınırlı olmadığına dikkat çekilip insanların yerin üstündekilerinin yanı sıra yer altı servetlerini ve uzayın zenginliklerini araştırmaları için geniş ufuklar açılmaktadır.²² Dolayısıyla bereketin bir yönü de mevcut nimetlerin za-

---

¹⁷ Olson, R. A.(Editör), *Fertilizer Technology Use*, New York 1971, s.1vd.

¹⁸ Kutub, Seyyid, *Fî Zilâli'l-Kur'ân, Dâru'l-Arabiyye*, Beyrut ts., I,119.

¹⁹ Huvvarî, *Tefsir*,I,485; Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl*, I,275.

²⁰ Abduh, Muhammed - Rıza, Reşid, *Tefsiru'l-Kur'âni'l- Hakim*, 2.bsk. Kahire 1947, VI,460.

²¹ Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl*, I,275; İbn Cüzeyy, *et-Teshîl*, I,244; İbnu'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Cemâleddin Abdurrahman b. Ali b. Muhammed, *Zâdu'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsir*, Mektebetu'l-İslâmî, 3. bsk., 1984, II,395.

²² Karaman, Hayreddin vd., *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, DİB Yayınları, Ankara 2007, II,308.

manla değer kazanarak kendini göstermesi olabilir. Bu cihetle bir yer altı zenginliği olan petrol, Hz. İbrahim'in duasının bir tezahürü olarak asırlar sonra Arabistan'da kendini ortaya çıkarmıştır denebilir.

Kur'ân'ın, iman etme neticesinde toplumların bereketleneceğini beyan etmek sûretiyle bir takım inanç sapmalarının önüne geçmeyi hedeflediğini söyleyebiliriz. Zira puta tapınmanın altında yatan temel düşüncelerden birisi de putlar vasıtası ile bereketin göstergelerinden olan yağmura erişmek ve kıtlıktan kurtulmaktır. Bu bağlamda İbn Kelbî'nin (ö. 214/819), putların Amr b. Luhayy tarafından Kâbe'ye niçin getirilip dikildiği ile ilgili naklettiği bilgi dikkat çekicidir. Bu bilgiye göre, Amr b. Luhayy ağır bir hastalığa tutuldu. Kendisine denildi ki Suriye'de Balka' denilen yerde sıcak bir pınar vardır, oraya gidersen iyileşirsin. Oraya gitti, yıkandı ve iyileşti. Oranın halkının putlara tapıtığını gördü. Bunlar nedir? Diye sordu; dediler ki: Biz bunların aracılığı ile yağmur ve düşmana karşı yardım isteriz. Bunun üzerine, bunlardan kendisine de vermelerini istedi, verdiler. Onları Mekke'ye getirdi ve Kâbe'nin çevresine dikti.²³ Bu ifadelerden anlaşıldığına göre, putların Kâbe'ye kadar getirilmesinin sebebi, putların şifaya ve yağmura vesile olacağı inancıdır. Buna karşılık Kur'ân ise iman etmenin berekete vesile olacağını vurgulayarak putlara tapınmaktan uzak durmayı emretmektedir.

2.2. İstiğfar

İstiğfar kelimesi "ğ-f-r" kökünden türemiştir. "ğ-f-r" sözlükte "örtmek gizlemek²⁴, bir şeyi kendisini kirden koruyacak bir şeyle örtmek" anlamına gelir. Bu kökten olan "Gufran" ve "mağfiret" kelimeleri Allah ile ilgili kullanıldığında Allah'ın bir kulunu ona dokunacak azaptan korumasını ifade eder.²⁵ İstiğfar nefsi temizler, insanın iç dünyasını uyarır, taat ve ibadete yönlendirir.²⁶ Günahlardan bir çeşit silkelenme arzusu olan mağfiret, rızık artmasına vesile gösterilmiş ve bu husus bazı peygamberler tarafından kavimlerine doğrudan tebliğ edilmiştir. Mesela Hz. Nuh kavmine şöyle demiştir: "*Dedim ki: Rabbinizden mağfiret dileyin; çünkü O çok bağışlayıcıdır. (Mağfiret dileyin ki,) üzerinize gökten bol bol yağmur indirsın, Mallarınızı ve oğullarınızı çoğaltsın, size bahçeler ihsan etsin, sizin için ırmaklar akıtsın.*"(71/Nuh, 10–12). Yani şirk koşmayı bırakıp tövbe edip Allah'a iman ederseniz,

²³ İbn Kelbi, *Putlar Kitabı*, (Çev: Beyza Düşüngen), AÜİF Yayınları, Ankara 1969, s.28.

²⁴ İbn Fâris, Ebû'l-Hüseyn Ahmed, *Mu'cemu Mekâyisi'l-Lüğa*, Thk: Abdüsselam Muhammed Harun, Dâru'l-Fikr, ts.,IV, 385.

²⁵ İsfahâni, Ragıb, *el-Müfredât fi Garibi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Marife, Beyrut ts., s.362.

²⁶ Muhammed, Ebû Huzeyfe İbrahim İbn, *el-Bereket*, 1408,s.49.

üzerinize yağmur yağdırır. Rivayete göre Nuh kavmi kuraklığa duçar olmuşlar, Hz. Nuh ise iman ettikleri takdirde Allah'ın onlara ahirette bol kısmet ve dünyada ise bereket ve zenginlik vereceğini bildirmişti.²⁷ Katade'ye (ö. 117/735) göre Nuh kavmi dünyayı seven insanlardı Allah da onları sevdiği tarzda ahirete çağırırdı.²⁸

Dikkat edilirse Hz. Nuh, istiğfar etmenin sonucunda sadece yağmuru yağmasını değil, mal ve çocukların da artacağını beyan etmiş böylece bu bereketi hayatın asli alanlarına teşmil etmiştir. Nitekim Hasan Basrî'den (ö.110/728) gelen bir rivayete göre adamın birisi gelip ona kuraklıktan şikâyet etmiş, Hasan Basrî de ona istiğfar etmesini söylemiştir. Bir başkası fakirlikten, başka birisi neslinin az olmasından bir diğeri ise tarım ürününün azlığından yakınmış Hasan Basrî ise hepsine istiğfar etmelerini söylemiştir. Bunun üzerine bazı kişiler Hasan Basrî'ye: "Çeşitli ihtiyaçlardan dolayı sana şikâyette bulunan herkese istiğfar etmelerini emrettin" demişler. Hasan Basrî de bu ayeti okumuştur.²⁹ Bu bilgi aynı zamanda bize tabiun müfessirlerinin tefsiri nasıl içselleştirip hayata tatbik ettiklerini gösteren önemli bir delildir ve Kur'ânî zihniyetin oluşmasında mühim faktörlerdir. Aksi durumda tarihte görülen bazı sapmalar Müslüman toplumlarda da zuhur edebilir. Zaten araştırmalara göre tarih boyunca dünyanın birçok bölgesinde sapma türünden bolluk ve bereket için çeşitli ritüeller yapılmıştır. Bir görüşe göre tüm bu tarımsal törenlerin dünyaya birkaç merkezden (Mısır, Suriye, Mezopotamya) yayılmış olması büyük olasılıktır.³⁰ Bunların büyük bir kısmı hurafeye varırlmış ve içine şirk bulaştırılmış türden şenliklerdir. Mesela Çin'de genç kızlar ve genç erkekler, baharda toprak üzerinde birleşirler böylece evrenin tohum vermesini sağlayarak, yağmur yağdırarak ve tarlaları bereketli kılarak kozmik üremeye katkıda bulduklarını düşünürlerdi. Yine pek çok bölgede kadınlar, kuraklık dönemlerinde tarlalarda çırlıçıplak koşarlar böylece göğün erkekliliğini uyandırmak ve yağmur yağdırmak isterlerdi.³¹ Benzer bir şekilde resmi takvimlerinde 165'e varan şenlikleriyle Hititler, tarım yılının ekim ve hasad dönemlerinde yani mart-haziran ortası ilkbaharda ve eylül-kasım arasında kalan sonbaharda şenlikler yaparlardı. Bu şenlikler büyük ölçüde onuruna düzen-

---

²⁷ Huvvarî, *Tefsîr*, IV,417; Râzî, Fahrüddîn Ebû Abdillâh Muhammed İbn Ömer b. el-Hüseyn, *Tefsîru Fahri'r-Râzî*, Dâru'l-Fikr, 1. bsk. 1981, XXX,138.

²⁸ Ebû Hayyân el-Endelüsî, *el-Bahru'l-Muhit*, Dâru'l-Kutubi'l-Arabiyye, Beyrut 1993, VII,333.

²⁹ Râzî, *Tefsîr*, XXX,137; Kurtübî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Müessesu'r-Risale, Beyrut 2006, XXI,255.

³⁰ Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, s. 333.

³¹ Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, s.344-345.

ledikleri tanrıların hayırseverliğine dayanıyordu; toprağın verimi, yağmurun bolluğu, hasadın zenginliği, sürülerin ve av hayvanlarının artması şenliklerin altında yatan temel beklentilerdi. Tanrılara cömert davranarak onları eğlendirerek yardımlarını temin etmenin makul görüldüğü belli zamanlar vardı. Tanrıların onurlarına şenlikler düzenlenmesinin nedeni işte buydu.³²

Hz. Hud da kavmine tövbe ve istiğfar yoluyla berekete nail olacaklarını vaad ederek onları imana davet etmiştir. *“Ey kavmim! Rabbinizden başış dileyin; sonra da O'na tevbe edin ki, üzerinize göğü (yağmuru) bol bol göndersin ve kuvvetinize kuvvet katsın. Günah işleyerek (Allah'tan) yüz çevirmeyin”* (11/Hud,52). Kuşeyrî'ye (ö.465/1072) göre istiğfar, rızık kapısını vurmaktır. Kul güzel bir yakarıyla Allah'a rücu' ettiğinde Allah ona rahmet kapılarını açar, nimetin sebeplerini kolaylaştırır. Kendisi ile rızık çeşitlerini genişleten ve ahlaki güzelleştirmeyi sağlayan kuvveti artırır.³³ Fakat şunu belirtmek gerekir ki tövbe ve istiğfar aslında iman etmenin bir neticesidir. Dolayısıyla istiğfar ancak iman etmeyle birlikte düşünülebilir. Nitekim bazı ayetlerde de buna dikkat çekilmiştir.³⁴ Müfessirlerin de belirttiği gibi 11/Hud,52 ayetinde istiğfar ve tövbenin yağmurun yağmasına sebep olduğuna dair bir delil vardır. Rivayete göre Ad kavmine üç yıl boyunca yağmur yağmamıştır. Bunun üzerine Hz. Hud onlara tövbe ve istiğfar etmelerini emretmiş ve bunun karşılığında yağmurun yağacağı vaadinde bulunmuştur. Burada tövbe ile kastedilen önce küfürden, sonra da günahlardan dönmektir. Çünkü günahlardan tövbe etmek ancak iman ettikten sonra sahih olur.³⁵ Bu nedenle üç yıl boyunca yağmur yağmayan ve kadınları kısır kalan Ad kavmine Hz. Hud iman ettikleri takdirde memleketlerinin yeniden canlanacağını ve rızıklarının genişleyeceğini vaat etmiştir. İbn Abbas'a (ö.68/687) göre “gücünüze güç katsın” ifadesinin anlamı Allah'ın onlara çocuk ve torunlar vermesidir.³⁶ Bunlardan da anlaşıldığı gibi bereket sadece yağmur ve nebatat alanını kapsamamakta soyun devamı, kalitesi ve nüfusun artmasını da içermektedir. Nitekim *“Elçi melekler: “Sen, dediler, Allah'ın emrine mi şaşırıyorsun? Ey ehl-i beyt! Allah'ın rahmeti ve bereketi sizin üzerinize olsun”*(11/Hud, 73) ayetindeki “rahmet” nübüvvet ile “berekât” ise İsrailoğulları'nın soyundan

³² Bryce, Trevor, *Hitt Dünyasında Yaşam ve Toplum*, (Çev: Müfit Günay), Dost Kitabevi, 1. bsk. Ankara 2003, s. 205–206.

³³ Kuşeyrî, Abdülkerim b. Hevâzin, *Letâifu'l-İşârât*, Kahire 1970, III,141.

³⁴ Bkz. 9/Tevbe, 80, 113–114.

³⁵ Beyzâvi, *Envâru't-Tenzil*, I,459; İbn Cüzeyy, *et-Teshil*, I,399.

³⁶ İbnu'l-Cevzi, *Zâdu'l-Mesîr*, IV,117.

gelenler ile tefsir edilmiştir. Çünkü peygamberler onların soyundandır ve hepsi Hz. İbrahim'in çocuğudur.³⁷

Burada yağmur duasından da bahsetmek gerekir. Çünkü yağmur duasının gerekçesi de istiğfar-bereket ilişkisi üzerine bina edilmiştir. Yağmur duasına şeri dilde "istiska" adı verilmektedir. "İstiska" yağmurun yağmadığı ve bu yüzden insanların içmesine, sürülerinin ve ekinlerinin sulanmasına vesile olan akarsu ve kuyuların kurumması ya da bunların yeterli gelmemesi gibi şiddetli ihtiyaç halinde hususi bir biçimde yağmurun yağmasını talep etmektir. Eğer yeterli su varsa istiska yapılmaz. İstiska dua ve istiğfardır. Çünkü bunlar yağmurun gönderilmesi için bir sebeptir. Zira ayette "*Rabbimize istiğfar ediniz*" buyrulmuştur. Dua edecek cemaatin içinde zimmî olmaması gerekir. Çünkü kâfirin duası bazen istidrac kabilinden kabul olsa da ayette "*kâfirin duası sapıklıktan başka bir şey değildir*" buyrulmaktadır. İstiskada üç gün peş peşe duaya çıkılır. Çıkmadan önce imamın cemaate üç gün oruç tutmalarını ve tövbe etmelerini emretmesi müstehaptır. Dördüncü gün cemaat yıkanmış ya da yamalı elbiseler içinde boyun eğmiş, mütevazı, Allah'tan haşyet duyarak başları eğik biçimde yürüyerek duaya çıkarlar. Çıkmadan önce sadakalar verir, tövbelerini yeniler, Müslümanlar için istiğfarda bulunurlar. Zayıf, yaşlı ve çocuklar da yağmur talep ederler. Çocuklar annelerinden uzak tutulurlar. Hayvanları dua mahalline götürmek ise müstehaptır.³⁸ Yağmur duası konusunda bütün bu sayılanlar acziyetin doğa güçlerine karşı değil Allah'a karşı yapılması ve mülkün Allah'a ait olduğunun bilinmesi içindir. Çünkü antropologların iddialarına göre bazı kavimler kıtlık durumlarında kendilerini acındıracak şekilde kılıklara bürünür, kendilerine işkence eder ve doğa güçlerini harekete geçirme teşebbüsünde bulunurlardı. Öyle ki tükenmişlik durumuna gelirlerdi. Bu tür ayinlere "kefaret edici ayinler" adını veren Durkheim'e (1858–1917) göre bunlar antropomorfik düşüncelerle yakından ilişkilidir.³⁹

Buna göre Hz. Peygamber'in yağmur duasında yaptığı uygulamaların çeşitli toplumlarda görülen doğa güçlerinin ilahlaştırılmasına karşı Tevhid inancını yerleştirmeye yönelik uygulamalar olduğu söylenebilir.

---

³⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III,217.

³⁸ İbn Âbidin, Muhammed Emin, *Haşiyetu Reddi'l-Muhtâr*, Matbaatu Mustafa Babi el-Halebî, 2. bsk. 1966, II,184–185.

³⁹ Bkz. Durkheim, Emile, *Dini Hayatın İlk Biçimleri*, (Çev: Fuat Aydın), Ataç Yayınları, İstanbul 2005, s.473–476.

2.3. Infak

İnfak, Kur'ân'ın üzerinde durduğu en önemli hususlardan birisidir. Kur'ân'da infak etmenin gerekçesi göklerin ve yerin mirasının Allah'a ait olmasıyla ilişkilendirilmektedir.⁴⁰ İnfak zekât, sadaka, çeşitli biçimlerde yardım etme ve ihtiyaç giderme türünden malı harcamaktır. İnfak "n-f-k" kökünden türemiş olup canlı bir şeyin ölmesi, fakirleşmek, noksanlaşmak, azalmak, yok olmak⁴¹, bir şeyi harcamak tüketmek, bitirmek anlamlarına gelir. Bazen mal veya malın dışında bazen de vacip veya nafîle cinsinden harcama olur.⁴² İnfakın ne tür bir harcama olduğu konusunda âlimler değişik görüşler belirtmişlerdir. Resmi Mushaf düzeninde infak kelimesinin ilk geçtiği yer olan Bakara sûresi 3. ayetle ilgili olarak İbn Abbas infakın farz kılınan zekât olduğunu söylerken, İbn Mesud (ö.32/652) infakın kişinin ailesine yaptığı harcama olduğunu, Dahhak (ö.106/723) ise bunun nafîle sadaka olduğunu öne sürmüştür. İbnü'l Arabî (ö.543/1148) bu görüşleri tahlil sadedinde Allah'ın kitabında "salat" lafzıyla birlikte zikredilen infakın zekât; "sadaka" lafzıyla zikredilenin farz ve nafîle cinsinden bir harcama; ancak sadece "infak" lafzıyla zikredilmesi halinde ise bunun nafîle bir harcama olduğunu⁴³ belirtir.

Kur'ân infak-bereket ilişkisini bazen bereketin zahir olduğu ziraat alanından verir ve bunu *mudâefe* lafzı ile zikreder: "Allah yolunda mallarını harcayanların örneği, yedi başak bitiren bir dane gibidir ki, her başakta yüz dane vardır. Allah dilediğine kat kat fazlasını verir. Allah'ın lütfu geniştir, O her şeyi bilir."(2/Bakara,261) İbn Âşûr'a (1879–1973) göre bu ayet Allah yolunda infak edenlerin mükâfat ve bereketlerinin halini anlatmak için bir benzetmedir. Bu benzetme ziraatta ve ziraatla uğraşanlar arasında yaygın bir teşbihtir. Allah'ın kat kat vermesi Allahtan başka kimsenin bilemeyeceği çok sayıdaki dereceyi içerir. Çünkü bunlar infak edenin ve infak edilen kişilerin durumlarına, infakın yapıldığı zamana ve mekâna, ihlâsa, infak etmekle emirlere yapışmanın, insanlara faydalı olmanın, onları kendi nefesine tercih etme arzusunun vb. şeylerin gözetilip gözetilmediğine bağlı olan ve Allah'ın mükâfatı kat kat artırmasında etkisi bulunan şeylerdir.⁴⁴ Ayrıca bu ayetten sonra

⁴⁰ Bkz. 57/Hadid, 10.

⁴¹ İbn Fâris, *Mu'cem*, V,454;İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, VI,4507vd.

⁴² İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 502; Beyzâvî, *Envâru't-Tenzil*, I,19.

⁴³ İbnü'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, ts. I,18–19.

⁴⁴ İbn Âşûr, Muhammed Tâhir, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Tunus 1984, III,41–42.

gelen ayette (2/Bakara,262) infakta başa kakma ve eziyetin olmaması gerektiği ifade edilerek mükâfatın kat kat olmasına vesile teşkil eden temel unsurlar da açıklanmıştır.

Kur'ân infak etme durumunda verilecek karşılığı "h-l-f" kelimesiyle de ifade etmektedir. Bu sözcük ön kelimesinin zıddı olup, bir şeyin başka bir şeyden sonra gelip onun yerine geçmesi anlamını taşır⁴⁵ :*"De ki: Rabbim, kullarımdan dilediğine bol rızık verir ve (dilediğinden de) kısar. Siz hayıra ne harcarsanız, Allah onun yerine başkasını verir. O, rızık verenlerin en hayırlısıdır"*(34/Sebe, 39). Said b. Cübeyr'e (ö.95/713) göre israf ve cimrilik etmeksizin neyi harcarsanız Allah onun yerine yenisini verir.⁴⁶ İnfak edilenin yerine verilecek şey psikolojik bir tatmin de olabilir. Bu bağlamda infak edilen şeye Allah'ın bu dünyada yerine vereceği şeylerden birisi de yokluğa ve elden çıkana karşı bir hoşnutluk duygusudur.⁴⁷ Ya da Zemahşerî'nin (ö. 538/1143) dediği gibi infak edilen malın karşılığında Allah'ın insana bitmeyen hazine olan kanaat duygusu vermesi de⁴⁸ mümkündür. Ne var ki günümüzde bereket inancı yüksek verim ve getiri anlayışına tahavvül etmiş, bereket inancındaki hakkına razı olma psikolojisi daha çok kazanma hırsına dönüşmüş durumdadır.

Bazı müfessirler bu ayette murat edilenin her zaman dünyada yerine yenisini vermek olmadığını söylemektedir. Çünkü Allah bunu maslahata göre yapar. Ancak bununla ya dünyada yerine bedelini vermek sûretiyle ya da sevabını vererek gerçekleştirir.⁴⁹ Ya da infakın karşılığı olarak sağlık ve uzun ömür verir. Zira Allah'ın yaratmasında birçok sırlar vardır.⁵⁰ Bütün bu yorumlar bereketin çok boyutlu bir olgu olduğunu göstermektedir.

2.4. Şükür

Kur'ân, bereketin tezahürlerinden birisi olarak ziyadeliğe atıfta bulunmaktadır. Kur'ân'a göre eğer verilen nimetlere şükredilirse o nimette bir artma meydana gelir. Bu bağlamda şükür, berekete vesile olmaktadır. Şükür, "önemsiz bir miktara razı olmak"⁵¹

---

⁴⁵ İbn Fâris, *Mu'cem*, II,210;İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 155.

⁴⁶ İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, VI,461.

⁴⁷ Kuşeyrî, *Letâif*, V,185.

⁴⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, V,127.

⁴⁹ Tusî, *et-Tıbyân*, VIII,366.

⁵⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, XXII,221.

⁵¹ İbn Fâris, *Mu'cem*, III,208.

nimeti hatırlamak ve onu izhar etmektir". Dolayısıyla nimeti unutup gizlemenin zıddıdır.⁵² "Hatırlayın ki Rabbiniz size: Eğer şükrederseniz, elbette size (nimetimi) artıracam ve eğer nankörlük ederseniz hiç şüphesiz azabım çok şiddetlidir! diye bildirmişti"(14/İbrahim 7). Ayette geçen şükür, nimete karşılık kulluk ve taati ortaya koymaktır.⁵³ Buna göre şükretmek iman etmeyi tazammun etmektedir.⁵⁴ Bu ayetle ilgili olarak tabii büyüklerinden Hasan Basrî "nimetlerime şükrederseniz bana itaat etmenizi artırırım", Rabi' "eğer verdiğime şükrederseniz lütfumu artırırım", Mukatil (ö.150/767) ise "eğer beni birlerseniz, dünyada hayrınızı artırırım"⁵⁵ şeklinde yorum yapmışlardır.

Dikkat edilirse Kur'ân şükredenlerin nimetinin artacağını zikrederken bereket kelimesi yerine ziyade kelimesini kullanmaktadır. Aslında "ziyade" kelimesinde hep olumlu bir artış anlamı yoktur. Nitekim insanın ve hayvanın parmak sayısındaki fazlalık da ziyade kelimesi içinde mütalaa edilmektedir⁵⁶ ki bu fazlalık istenen bir şey değildir. Bu yüzden her halükarda hamdedilmesi, sadece iyi şeylerde ise şükredilmesi gerektiği belirtilmiştir. Fakat bu ayetten anlaşıldığı kadarıyla verilen nimetlere şükredildiği takdirde berekete benzer olumlu yönde bir artış olmaktadır.

2.5. Zekât ve Sadakalar

Bereket karşılıksız bir kazanç değil, az şeye mukabil elde edilen sürekli bir kazançtır. Toplumsal bir alışverişte ortaya çıkan bereket, İslam'ın ana ilkelerinden olan zekâtta da kendisini göstermektedir. "Zekât" malı temizlemektir. Bu anlamda saf, bozulmamış adam için "temiz adam", "günahsız insan" denilir. Ayrıca artmak, çoğalmak manasında "ekin arttı" denilir. Bu yüzden artış gösteren her şey zekât kapsamındadır.⁵⁷ "Sadaka" ise Allah'a yakın olmak için insanın elindeki malı çıkarmasıdır. Tıpkı zekât gibi. Ancak sadakanın nafiye, zekâtın ise vacip olduğu söylenmiştir.⁵⁸ Fakat kazançtaki her artış ve ziyadelik bereket kapsamında değerlendirilemez. Nitekim bazı ayetlerde bu durum mukayeseli biçimde ele alınmıştır. Söz konusu ayetlerden birisinde şöyle buyrulur: "Şunu unutmayın:

⁵² Isfahânî, *el-Müfredât*, s.265.

⁵³ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, XIII,194.

⁵⁴ Huvvarî, *Tefsîr*, II,320.

⁵⁵ İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, V,347; Kurtûbî, *el-Câmi'*, XII,108vd.

⁵⁶ Isfahânî, *el-Müfredât*, s.216.

⁵⁷ Ferahidî, *Kitabu'l-Ayn*, V,394.

⁵⁸ Isfahânî, *el-Müfredât*, s.278.

Başkalarının mallarıyla artış sağlasın diye faize verdiğiniz para, zahiren fazlalaşsa da Allah'ın nezdinde artmaz. Ama Allah'ın rızasını arzularak verdiğiniz zekâtlar, O'nun nezdinde bereketlenir. İşte böyle yapanlar ödüllerini kat kat artırırlar.” (30/Rum, 39) Zemahşerî'ye göre bu ayet “Allah faizi tüketir (Faiz karışan malın bereketini giderir), sadakaları ise bereketlendirir. Allah küfürde ve günahta ısrar eden hiç kimseyi sevmez.” (2/Bakara 276) ayetiyle aynı anlamdadır. Faiz yiyerek mallarınızda artış olsun diye verdiğiniz şeyler Allah katında artmaz ve bereketlenmez. Fakat sadece Allah'ın rızasını gözeterek hiçbir karşılık beklemeden ve riyaya düşmeden verdiğiniz sadakalar kat kat artar.⁵⁹

Böylece Kur'ân sadaka-bereket ilişkisi üzerinden insanları temiz kazanca yönlendirmektedir. Bu bağlamda Hz. Peygamber de bir hadisinde helal kazanca dikkat çekmektedir: “Allah yalnızca helal kazançtan yapılan sadakayı kabul eder.”⁶⁰

3. Mübârek ve Bereket İlişkisi

Kur'ân'da yer alan mübârek kelimesi tıpkı bereket kelimesi gibi “b-r-k” kökünden türemiştir. Mübârek, “kendisinde çokça hayrın bulunduğu şey”⁶¹ demektir. Kur'an'da sekiz yerde müzekker, dört yerde müennes formunda geçen “mübârek” kelimesi⁶² bereketi ve kutsallığı bünyesinde taşımaktadır. Bereketle mübârek arasındaki bu sıkı ilişki bazı dillere de yansımıştır. Söz gelimi Batı dillerinde Yahudi ve Hıristiyan dinlerindeki bereket-mübâreklikle ilgili konular, mesela İngilizce'de “fertility” kelimesiyle değil “bless-blessed-blessing” kelimeleriyle karşılanır. Nitekim Eski Ahid'de de Yeni Ahid'de de durum böyledir.⁶³ Bu durum bereketin seküler artışı ifade eden diğer kavramlardan farklı bir hüviyette olduğunu açıkça göstermektedir. Dolayısıyla ilahî hayır hissedilemez ve sayılamaz biçimde ortaya çıkıp herhangi bir şekilde sınırlandırılmadığından kendisinde hissedilir bir artış görülmeyen her şeye: “O mübârektir” ve “onda bereket vardır” denilir. Bu artmaya şu hadisle de işaret edilmiştir: “Hiçbir mal sadakadan ötürü eksilmez”⁶⁴

---

⁵⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV,580 vd.

⁶⁰ Buhari, Zekat,8 (1410); Tirmizi, Zekat, 28(661).

⁶¹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, I,266.

⁶² Bkz. Müzekker formda geçenler 3/*Al-i İmran*,96; 6/*En'am*, 92,155; 19/*Meryem*,31; 21/*Enbiya*,50; 23/*Müminun*, 9; 38/*Sad*,29; 50/*Kaf*,9; Müennes formda geçenler 24/*Nur*,35,61; 28/*Kasas*, 30; 44/*Duhan*,3.

⁶³ Tümer, Günay, “Bereket”, *DİA*, V,488,İstanbul 1992.

⁶⁴ İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 44; Hadisin kaynağı için bkz. Tirmizi, *Birr*, 82(2029).

"Mübârek" kelimesinin geçtiği ayetlerden anlaşıldığı kadarıyla bu kelime Kur'an'da daha çok bereketin kaynağı olarak kullanılmıştır. Bu yüzden mübârek kelimesinin içeriğinde bir kutsiyet mündemiçtir. Nitekim "Kds" kökünden kelimeler için kadim Arapça sözlüklerde bereket, mübârek karşılıklarına yer verilmiştir. Türkçe'ye aktarıldığında ise 'kds' ile 'brk' kelimelerinin kök anlamları birbiriyle daha da çok örtüşmektedir.⁶⁵ Bununla birlikte Türkçemizde mübârek kelimesi ilk etapta kutsal-mukaddes anlamını çağrıştırmaktadır.

4. Kur'an'ın Bereketli (Mübârek) Addettikleri

Kur'an'ın bereketli addettiği şeyler Kur'an, (6/Enam,155), (21/Enbiya,50), (38/Sad,29), peygamber (19/Meryem, 31) ve Kâbe (3/Alî İmran,96) gibi Allah'ın ve vahyin feyizle sıkı ilişkisi olan kaynaklar; selam verme gibi (24/Nur,61) toplumsal iletişimle insanların birbirlerine olan sevgisini pekiştiren ve onları birbiriyle kaynaştıran⁶⁶ unsurlar ya da, su (50/Kaf,9), toprak (23/Müminun,29) ve zeytinyağı (20/Nur,35) gibi maddi unsurlardır. Bunların mübârek olmalarıyla ilgili değişik yorumlar yapılmıştır. Mesela bir iddiaya göre yetmiş tane peygamber zeytinin bereketi için dua etmiştir ki Hz. İbrahim ve Hz. Muhammed de onlardandır. Zeytinin bereketli olmasının en açık sebebi ise onun Allah'ın âlemleri bereketlendirdiği yerde bitmiş olmasıdır.⁶⁷ Fakat vahyin indiği yerde yetişen tek bitki zeytin olmadığı için bu görüş zayıftır.

4.1. Allah

Allah eşsiz yaratıcı olarak bütün bereketlerin kaynağıdır. Kur'an Allah'ı "Tebâreke" ile niteler ve iki sûre "Tebâreke" kelimesi ile başlar. Bunlardan birisi Furkan sûresidir. Bu sûrede "Tebâreke" kelimesi üç yerde (25/Furkan,1,10,61) geçmektedir: "Hayır ve bereketi ne muazzamdır o Zatın ki bütün ins ve cinni uyarsın diye o has kuluna doğruyu eğriden ayıran Furkan'ı indirdi" (25/Furkan, 1). Bir kısım müfessirlere göre "tebâreke" "tefâ'ale" veznindedir ve varlığının devamlı oluşunu ifade eder. Bir bozulma ve kesinti olmaksızın eskiden beri sabit ve varlığı kalıcı demektir. Bir grup âlime göre ise "tebâreke"

⁶⁵ Türkmen, *Kur'an-ı Kerim ve Kitab-ı Mukaddeste 'Brk' 'Sbh' ve 'Kds' Köklerinin Semantik İncelemesi*, s. 312, 317.

⁶⁶ Kurtübî, *el-Câmi'*, XV,356; İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, XVIII,305.

⁶⁷ Muhammed, *el-Bereket*, s. 40.

berekettendir o da ziyadelik ve fayda demektir ki varlığı devamlı olan anlamına gelir. Bereket veya ziyadelik Onun fazlına, iyiliğine ve lütfuna işaret eder.⁶⁸

“Tebarekallah”, nezih, temiz, yüce ve ulu anlamına gelir ve Allah’tan başkası için bu sıfat kullanılmaz.⁶⁹ “Tebâreke” kelimesi bereke babındandır.⁷⁰ Bereketle aynı kökten gelen “tebâreke” kelimesi Allah mukaddes, yani temizdir anlamındadır.⁷¹ “Tebâreke” bütün hayırların Allah’tan geldiğini ifade eder.⁷² Bu ayetle ilgili Elmalılı’nın derli toplu açıklaması şöyledir: “Tebâreke”, “Teâla” gibi “tefâ’ül” babından mâzî fiildir. Tasrif olunmaz, yani diğer sîgaları çekilmez ve Allah’tan başkasına isnad edilmez. Türetilmesinde “bereket” maddelelerinin bu mânâ ile açık bir ilişkisi vardır. “Tefâ’ül” babından olması da bu mânânın mübalağa ile kendisinden meydana geldiğini ifade eder. “Bereket” ise bir şeyde ilâhî hayrın devamlı ve kararlı olması demektir ki, “suyun havuzda birikip yükselerek durması” anlamından alınmıştır. İlâhî hayrın bulunduğu şeye “mübârek” denilir. İlâhî hayır, dar bir kalıba sokulup sayılamayacak ve hislerle bilinemeyecek bir şekilde meydana geldiğinden, kendisinde beş duyu ile bilinmeyen bir ziyadelik tespit edilen şeye de “mübârek” denilir. Şu halde “Tebâreke” kelimesi, mübâreklik, bizzat kendisinden zuhur etmek üzere, mübâreklikte büyük bir yükseklik ile kararlılık ifade eder.⁷³

Allah Teâlâ kendisini “Tebareke” ile nitelendirerek bereketin kaynağı olduğunu belirtmiş ve varlıktaki metafizik tarafa ağırlık kazandırmıştır. Kur’ân’da insanlara bereketin artması için iman ve istiğfar gibi yollar salık verilerek insanla Allah arasındaki bağ pekiştirilmeye çalışılmış; öte yandan bazı yerlerin bereketli ve mübârek kılınması ile de bir bakıma insanın diğer varlıklarla ilişkisini belli bir standarda oturtma ve dengeyi gözetme ön plana çıkarılmıştır. Fakat Elmalılı’nın da belirttiği gibi ilâhî hayır, dar bir kalıba sokulup sayılamayacak ve hislerle bilinemeyecek bir şekilde meydana geldiğinden bereket olayını matematiksel zihniyetten daha şümulü ele almak icap eder. Çünkü salt sayısal çokluk ve zenginlik bereket anlamı taşımamaktadır. Söz gelimi Karun’un hazinesi, adamlarının anah-

---

⁶⁸ Kuşeyrî, *Letâif*, IV,298.

⁶⁹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, I,266; Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl*, II,134.

⁷⁰ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, I,266; Huvvarî, *Tefsîr*, III,200.

⁷¹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, I,266; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, III,214.

⁷² İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, I,266; Cedi', *et-Teberrük Envauhu ve Ahkamuhu*, s. 17.

⁷³ Elmalılı, M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, (Sad: İsmail Karaçam vd.), Zaman, İstanbul ts., VI,46vd.

tarlarını bile taşımakta zorlandıkları kadar büyükse de bereketli olmadığından dolayı felaketine sebep olmuştur.⁷⁴

4.2. Kur'ân

Kur'ân kendisinin mübârek bir kitap olduğunu vurgulamaktadır. Kur'ân'ın mübârek olmasının ilk nedeni kaynağının müteâl ve kutsî olmasından kaynaklanmaktadır. Zira bütün bereket Allah'a ait olduğundan ve Ondan geldiğinden dolayı Allah mübârektir ve bu yüzden kitabı, peygamberi ve evi de mübârektir.⁷⁵ Konuyla ilgili şu ayetleri inceleyelim:

"Bu (Kur'ân), Ümmü'l-kurâ (Mekke) ve çevresindekileri uyarmak için sana indirdiğimiz ve kendinden öncekileri doğrulayıcı mübârek bir kitaptır. Âhirete inananlar buna da inanırlar ve onlar namazlarını hakkıyla kılmaya devam ederler". (6/En'am,92) Mübârek yani menfaati ve faydaları çok.⁷⁶ Bu nedenle Kur'ân'ı bereket ve uyarı için indirdik.⁷⁷

Bir başka ayette: *"Biz sana feyizli ve bereketli bir kitap indirdik ki insanlar onun âyetlerini iyice düşünsünler ve akli yerinde olanlar ders ve ibret alsınlar"* (38/Sad, 29) buyrulur. Kur'ân mübârektir çünkü insanlar Kur'ân sayesinde Allah'ın kendilerine bahsettiklerini devam ettirmektedirler.⁷⁸ Kur'ân'ın bereketli oluşunu anlatan *"İşte bu Kur'ân da, indirdiğimiz kutlu bir kitaptır. Artık ona tâbi olun, inkâr ve isyandan sakının ki rahmete nail olabilirsiniz!"* (6/Enam,155) ayetini incelediğimizde bu ayetin sibakı olan, *"Yine Biz, iyi hareket edenlere nimetimizi tamamlamak ve herşeyi iyice açıklamak, bir hidâyet ve rehber olmak üzere Mûsâ'ya kitabı verdik ki Rab'lerine kavuşacaklarına iman etsinler"* (6/Enam,154) ayeti hem Tevrat gibi önceki ilâhî mesajların hem de Kur'ân'ın bereketli olmasının gerekçesini "iyi hareket edenlere Allahın nimetini tamamlama ve her şeyi iyice açıklama, bir hidâyet ve rehber olma" şeklinde sıralamaktadır. Bazı müfessirlere göre Kur'ân'ın mübârek olması faydasının çok olması ve neshedilmeden baki ve daimi kalmasıdır. Allah Kur'ân'ın bereketinin Kur'ân'ın manaları üzerinde tefekkür etmek olduğunu açıklamıştır.⁷⁹ Özellikle bu son ifade çok önemlidir. Çünkü Kur'ân'ın bereketinin folklorik düzeyde gerçekleştirilen

⁷⁴ Martı, Huriye, "Kur'ân ve Hadis Perspektifinden Bereket Olgusu", *SÜİFD* (ss. 87–100), Sayı: 25, Konya 2008, s. 89.

⁷⁵ Cedi', *et-Teberrik Envauhu ve Ahkamuhu*, s. 22.

⁷⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II,371; Beyzâvî, *Envârü't-Tenzil*, I,311.

⁷⁷ İbnü'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, III,84.

⁷⁸ Tusî, *et-Tibyân*, VIII,366.

⁷⁹ Kuşeyrî, *Letâif*, V,253.

Kur'ân karşısında el pençe divan durmaktan ziyade onu incelemeye ortaya çıkacağı vurgulanmaktadır. Yani Kur'ân'ın bereketi ancak onun manevi atmosferine girmekle daha iyi farkedilebilir.

Kur'ân'ın bereketli bir kitap olduğu tarihî gerçeklerle de bir nevi ispat edilmiştir. Şöyle ki Kur'ân, lügat, dilbilim, tefsir, hadis, fıkıh, kelam, tasavvuf başta olmak üzere birçok bilimin teşekkülüne ve gelişmesine katkıda bulunarak bereketli bir kitap olduğunu göstermiştir. Keza günümüzde de birçok araştırmaya kaynaklık etme yönünden bereketli bir kitaptır. Kur'ân'a ancak temizlenenlerin dokunabilmesinin sebebi de onun mübârek bir kitap olmasından ileri gelmektedir. Öte yandan Kur'ân'ın indirildiği gece kıymetli bir gece (leyle-i kadr) olarak adlandırılmış ve Kur'ân'ın bereketi o gecede yapılan ibadetlere zamansal olarak da yansımıştır. Çünkü kadir gecesi bin aydan daha hayırlıdır. *“Biz onu (Kur'ân'ı) Kadir gecesinde indirdik. Kadir gecesinin ne olduğunu sen bilir misin? Kadir gecesi, bin aydan hayırlıdır.”*(97/Kadr,1–3). Kur'ân, insanları ahiretteki kalıcı değerlere ve sonsuz mutluluklara ulaştırmakla bereketini göstermektedir. Çünkü ahiret yurdu bakidir: *“Gerçekten senin için ahiret dünyadan daha hayırlıdır”* (93/Duha,4). Ayrıca Kur'ân'ın Kadir gecesi gibi zaman dilimlerine atıfta bulunarak zamanı etkili ve verimli kullanmaya teşvik ettiği, insan ömrünü bereketli hale getirdiği düşünülebilir.⁸⁰

4.3. Peygamberler

Bütün peygamberler insanlara yaratıcıları olan Allah'ı tanıtmak (marifet), onları dünya ve ahiret saadetine yönlendirmek ve bu kısa ömrü ebedi kazanç haline getirmek sûretiyle bereket kaynaklarıdır. Peygamberlerin bereketli (mübârek olması) onların kendilerinden sonraki bütün insanlara her zaman en faydalı model olmalarından neşet etmektedir. Fakat Kur'ân'da mübârek vasfının açıkça izafe edildiği peygamber Hz. İsa'dır: *“Nerede olursam olayım, O beni mübârek kıldı; yaşadığım sürece bana namazı ve zekâtı emretti”* (19/Meryem,31). Bazılarına göre “mübârek kıldı” demek öğreten terbiye eden kıldı demektir. Çünkü bereket yönünden öğretip terbiye eden kişiden daha büyük ve daha hayırlı hiç kimse yoktur. Fakih, âlim kişi insanlara hikmeti öğretir ve o hikmet üzere insanları terbiye eder, onlara o hikmeti anlatır. Bu nedenle âlimin makamı peygamberlerin makamıdır, onun hakkı seçkinlerin hakkıdır. Peygamberler onlardan sadece risalet yönüyle üstündürler.⁸¹ Ebû Hureyre'nin rivayetine göre Hz. Peygamber, bu ayette geçen “mübârek kıldı” ifadesini

---

⁸⁰ Krş. Martı, Huriye, “Kur'ân ve Hadis Perspektifinden Bereket Olgusu”,s.99.

⁸¹ Huvvarî, *Tefsîr*, III,13.

“yöneldiğim her yerde beni çok faydalı kıldı” şeklinde tefsir etmiştir. Mücahid ise “mübârek kıldı” ifadesini “beni hayrı öğreten kıldı” şeklinde yorumlamıştır.⁸²

Bu ifadeler peygamberlerin mübârek olmalarının, insanlara kalıcı faydaları öğretme ile alakalı olduğunu göstermekte, bu yönüyle de insanları faydalı ilme teşvik etmektedir.

4.4. Bazı Mekânlar

Kur'ân bazı mekânları açıkça bereketli addetmektedir. Bunlar Kâbe (3/Alî İmran,96), Mescid-i Aksâ (17/İsra, 1), Tuvâ Vadisi (20/Taha,12; 27/Neml,8). Kâbe için şöyle buyrulur: “Şüphesiz, âlemlere bereket ve hidayet kaynağı olarak insanlar için kurulan ilk ev (mâbet), Mekke'deki (Kâbe)dir” (3/Alî İmran,96). Kâbe mübârekdir çünkü orada hacceden, umre yapan, ibadette bulunan ve etrafını tavaf eden sevap kazanma ve günahlarını örtme anlamında çok hayırlar elde eder.⁸³ Kâbe'nin bereketli oluşunun taşlarının Hz. İbrahim ve Hz. İsmail tarafından ve Hz. Peygamberin -özellikle de Hacer-i Esvedî- eliyle koymasından kaynaklandığı⁸⁴ söylenmiştir. Diğer bir yoruma göre de Kâbe'nin bereketi, orada günahların affolması, iyiliklerin kat kat artması ve oraya girenlerin güvende olmasından⁸⁵ kaynaklanmaktadır. Kâbe'nin bereketini her coğrafyadan müslümanı bir araya getiren birleştirici fonksiyonu ile de değerlendirebiliriz.

Kur'ân'ın bereketli saydığı mekânlardan birisi de Mescid-i Aksâ'dır. Mescid-i Aksâ Kudüs'te bulunan ve yeryüzünde Mescid-i Haram'dan sonra inşa edilen ilk mescittir.⁸⁶ Kur'ân'da Mescid-i Aksâ'nın çevresinin bereketli kılındığı şöyle ifade edilmektedir: “Bir gece, kendisine ayetlerimizden bir kısmını gösterelim diye (Muhammed) kulunu Mescid-i Haram'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir; O, gerçekten işitendir, görendir” (17/İsra, 1). Mescid-i Aksâ'nın çevresinin vahyin indiği ve peygamberlerin ibadet ettikleri yer olması hasebiyle din ve dünya bereketleri ile bereketlendiğini⁸⁷ söyleyen müfessirler, bu mekânın hem maddi hem de manevi olarak bereketlendirildiğine dikkat çekmişlerdir. Mesela Taberî (ö.310/923) Mescid-i

⁸² İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, V,229.

⁸³ Zemaşerî, *el-Keşşâf*, I,586; Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl*, I,171.

⁸⁴ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, IV,16.

⁸⁵ İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, I,426.

⁸⁶ Buhârî, *Enbiyâ*, 10.

⁸⁷ Ebussuud, *İrşâd*, V,153.

Aksâ'nın çevresinde iskân edenler için geçimlerinde, gıdalarında, ekim ve dikimlerinde oranın bereketli kılındığını⁸⁸ vurgularken; İbn Âşûr, ayette "havlehu" yani "Mescid-i Aksâ'nın çevresi" buyrulurken Mescid-i Aksâ'nın çok fazla bereket sebeplerine sahip olduğuna dikkat çekmiştir. İbn Âşûr'a göre bu sebepler arasında Hz. İbrahim'in Mescid-i Aksâ'yı vaz etmesi, Hz. Davud ve Hz. Süleyman ile bu ikisinden sonra gelen İsrail oğulları peygamberlerinin burada namaz kıldırması, Hz. İsa'nın buraya inip insanları Allah'a çağırması, Hz. Davud ve Hz. Süleyman gibi peygamberlerin Mescid-i Aksâ'nın çevresine defnedilmiş olması ve bu bereketlerin en büyüğü olarak Hz. Peygamber'in olağan üstü bir şekilde buraya teşrif edip bütün peygamberlerle burada namaz kılması gibi sebepler yer almaktadır.⁸⁹ Anlaşıldığı kadarıyla Mescid-i Aksâ'yı bereketli kılan esas faktör maddi unsurlardan ziyade orayı şerefliendiren vahiy ve peygamberlerdir. Benzer biçimde Tuvâ Vadi-si'ni bereketlendirenlerin de Hz. Musa ve melekler olduğu söylenmiştir.⁹⁰

Sonuç

Tarım toplumlarında daha yoğun görülen bereket inancının, teknolojik gelişmelere paralel biçimde Dünya ölçeğinde gerileme eğilimine girdiği müşahade edilmektedir. Ancak Kur'ân iman etme ve helal meşru bir kazanç için bereket inancını motivasyon ögesi olarak kullanmış böylece Allah ile kul arasındaki ilişkileri diri tutmayı hedeflemiştir. Peygamberlerin mesajında bereket kavramı genellikle yağmur, ekin, nesil gibi maddi olgulara odaklanmış ve daha çok Allah, Allah'a iman, istiğfar ve Kur'ân'la ilişkilendirilmiştir. İman ve istiğfar neticesinde kazancın bereketleneceği açıkça vurgulanmıştır. Öneme binaen Kur'ân, iman ve istiğfar etme karşılığında bizzat bereket kelimesini kullanmış; bereketle ilişkili olan şükür konusunda ise "ziyade"; infakta "müdaafe" (kat kat) kelimelerine yer vermiştir. Kur'ân'da olumlu artışı ifade eden bütün faaliyetler iman eksenli olarak yer almıştır.

Bereket bir süreklilik arz ettiği için istikrara ve dolayısıyla da bir iç huzuruna ve güven duygusuna kaynaklık etmektedir. Bu sebeple Kur'ân, bereket kavramını sadece maddi artışla sınırlamamış, ruhsal anlamda bir tatmin, bir gönül zenginliği, ahirette alınacak bir sevap olarak da değerlendirmiştir.

---

⁸⁸ Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Câmi'ul-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'ân*, Kahire 2001, XIV,448.

⁸⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, XV,20.

⁹⁰ Taberî, *Câmi'ul-Beyân*, XVIII,13.

Bereket inancı dinin temeli olan kutsalın yeni kalmasını sağlamakta böylece kutsal üzerine inşa edilmiş olan dini değerlerin ayakta kalmasına katkıda bulunmaktadır. Mesela Kâbe'de kılınan namazın bereketli olması ve sevabının diğer yerlerden daha fazla olduğunun belirtilmesiyle ortak değerlerin korunmasına vesile kılınmıştır. Yine zekâtın bir berekete sebep olacağı vurgulanarak İslam'ın temel ilkeleri daha bir titizlikle gündeme getirilmiştir. Bereket inancı varlığa, tabiata ve nimete onları fetiş haline getirmeksizin değer verme duygusu geliştirmektedir. Böylece tabiatın ya da başka insanî güçlerin ilahlaştırılmasının önüne geçilmekte Allahın yegâne ilah olduğu itiraf edilmekte ve Allah'la kul arasındaki ilişki yeni bir boyut kazanmaktadır. Buna ilaveten, bereket inancı tabiata daha olumlu ve yapıcı yaklaşmayı, onu korumayı, onu tasarruflu kullanmayı da ön görmektedir.

Kaynaklar

- Abduh, Muhammed - Rıza, Reşid, *Tefsiru'l-Kur'âni'l- Hakîm*, 2.bsk. Kahire 1947.
- Aliyev, Rovshan, *Kur'ân'da Bereket Kavramı*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Ü. Sosyal Bil. Enstitüsü, İstanbul 2008.
- Beyzâvî, Abdullah b. Ömer b. Muhammed, *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, Dersaadet, İstanbul ts.
- Bryce, Trevor, *Hitit Dünyasında Yaşam ve Toplum*, (çev: Müfit Günay), Dost Kitabevi, 1. bsk. Ankara 2003.
- Cedi', Nasır b. Abdirrahman b. Muhammed, *et-Teberrük Envauhu ve Ahkâmuhu*, Mektebetu'r-Rüşd, Riyad 1411.
- Childe, Gordon, *Tarihte Neler Oldu*, (çev: Mete Tuncay- Alâeddin Şenel), Alan Yayıncılık, İstanbul ts.
- Durkheim, Emile, *Dini Hayatın İlk Biçimleri*, (çev: Fuat Aydın), Ataç Yayınları, İstanbul 2005.
- Ebû Hayyân el-Endelüsî, *el-Bahru'l-Muhîd*, Dâru'l-Kutubi'l-Arabiyye, Beyrut 1993.
- Ebussuud, Muhammed İmadî, *İrşâdu Akli's-Selim*, Dâru lhyâi't-Turâsil-Arabî, Beyrut ts.
- Eliade, Mircea, *Dinler Tarihine Giriş*, (çev: Lale Arslan), Kabcacı Yayınevi, 1. bsk. İstanbul 2003.

- Elmalılı, M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, (sad: İsmail Karaçam vd.), Zaman, İstanbul ts.
- Ferahidî, Ebû Abdîrrahman Halil b. Ahmed, *Kitabu'l-'Ayn*, ts.
- Huvvarî, Hud b. Muhakkem, *Tefsiru Kitâbillahil-Aziz*, Dâru'l-Arabî'l-İslâmî, Beyrut 1990.
- İsfahânî, Ragıb, *el-Müfredât fî Garibi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Marife, Beyrut ts.
- İbn Âbidin, Muhammed Emin, *Haşiyetu Reddi'l-Muhtâr*, Matbaatu Mustafa Babî el-Halebî, 2. bsk. 1966.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Tunus 1984.
- İbn Cüzeyy, Ebû'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed, *et-Teshîl li Ulûmi't-Tenzil*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. bsk., Beyrut 1415/1995.
- İbn Fâris, Ebû'l-Hüseyn Ahmed, *Mu'cemu Mekâyisi'l-Lüğa*, Thk: Abdüsselam Muhammed Harun, Dâru'l-Fikr, ts.
- İbn Kelbi, *Putlar Kitabı*, (çev: Beyza Düşüngen), AÜİF Yayınları, Ankara 1969.
- İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, Dâru'l-Meârif, ts.
- İbnu'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Cemâleddin Abdurrahman b. Ali b. Muhammed, *Zâdu'l-Mesîr fî İlimi't-Tefsîr*, Mektebetu'l-İslâmî, 3. bsk., 1984.
- İbnu'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, ts.
- Karaman, Hayreddin vd., *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsîr*, DİB Yayınları, Ankara 2007.
- Kurtûbî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr, *el-Câmi' li Ahkâmi'l- Kur'ân*, Müessesetu'r-Risale, Beyrut 2006.
- Kuşeyrî, Abdülkerim b. Hevâzin, *Letâifu'l-İşârât*, Kahire 1970.
- Kutub, Seyyid, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, Dâru'l-Arabiyye, Beyrut ts.
- Martı, Huriye, "Kur'ân ve Hadis Perspektifinden Bereket Olgusu", *SÜİFD* (ss. 87-100), Sayı: 25, Konya 2008.
- Muhammed, Ebû Huzeyfe İbrahim İbn, *el-Bereket*, 1408.
- Olson, R. A.(Editör), *Fertilizer Technology Use*, New York 1971.
- Râzî, Fahrüddîn Ebû Abdillâh Muhammed İbn Ömer b. el-Hüseyn, *Tefsiru Fahri'r-Râzî*, Dâru'l-Fikr, 1. bsk. 1981.

- Suyûtî, Celâlüddin, *ed-Durru'l-Mensûr fi't-Tefsîr bil-Me'sûr*, Kahire 2003.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Câmi'ul-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'ân*, Kahire 2001.
- Tisdale, Samuel-Nelson, Werner, *Soil Fertility and Fertilizers*, Macmillan Publishing, New York 1975.
- Tusî, Ebû Cafer Muhammed b. Tusî, *et-Tıbyân fi Tefsiri'l-Kur'ân*, Mektebetu'l-Emin, Necef 1957.
- Tümer, Günay, "Bereket", *DİA*, V, İstanbul 1992.
- Türkmen, Mutlu, *Kur'ân-ı Kerim ve Kitab-ı Mukaddeste 'Brk' 'Sbh' ve 'Kds' Köklerinin Semantik İncelemesi*, Ankara Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2007.
- Yavuz, Tahir S., "Tarım Önemlidir", <http://www.hayvancilikhaber.com>. Erişim Tarihi, 05.11.2011.
- Zemahşerî, Ebûl-Kâsım Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakâikü Ğevamidi't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvil fi Vucuhi't-Tenzîl*, Riyad 1998.

The Evaluation of Blessing Concept According to Qoran

Citation / ©- Koçyiğit, H. (2012). The Evaluation of Blessing Concept According to Qoran, *Çukurova University Journal of Faculty of Divinity* 12 (1), 147-170.

Abstract- *The concept of blessing is a kind of fenomen in all societies. But the belief of blessing has losted its value because of the technological developments. Qoran has continued to encorage the people to believe in God, have something legally and keep the sharing values. According to Qoran believing in God, wishing to be forgiven by God, being busy with charity organisations, thanks to God, zakah and helping poor people are the factors to increase the blessing. God, Prophets, Qoran and Kaba are especially the origins of blessing.*

Key words- *Qoran, fertility, holy, increasing, society.*